

Hukuk, Politika ve Adalet İlişkisinin Yassıada Davası Örneğinde İncelenmesi

Ülkü Halatçı^(*)

Kurallar bütünü olarak hukuk, toplumdaki mevcut politik ve ekonomik güçlerden etkilenmektedir.⁽¹⁾ İnsanlar birarada yaşayabilmek için, ortak kurallar geliştirmeye ve bu kuralları uygulayacak bir otoriteye ihtiyaç duyar. Bunun sonucunda da iktidar ortaya çıkar. Söz konusu iktidar, halkın iktidarına dayanabileceği gibi, bir despotun yönetimine de dönüşebilir. İktidar sahipleri iktidarlarını sürdürmek, rakipleri ise iktidarı ele geçirmek; toplum da, bu iktidardan emin olmak ya da onun çıkarlarını etkilemek amacıyla bazı eylemlere girişir. Bütün bu faaliyetlere ise, politika adı verilir ve bu yanıyla politika iktidar ilişkileri olarak ifade edilebilir.⁽²⁾

Hukuk ve politikanın ortak yönü, her ikisinin de birer irade ürünü olmasıdır. Bu çoğu zaman milletin iradesi olarak ifade bulmakla birlikte, aslında iktidarı elinde bulunduranın iradesi ile ortaya çıkmaktadır. Buna koşut olarak, tarihsel olan her şey gibi hukuk ve politika da çağdan çağa kültürden kültüre değişen göreceli kavramlardır. Hukuk ve siyaset felsefelerinin ortak bir kavramı olan adalet bu noktada oldukça önemli

bir yere sahiptir.⁽³⁾ Aristoteles'e göre adalet, vatandaşların yasalar ve toplum düzeni karşısında hakka ve yasaya uyma ile eşitlik ilkeleri doğrultusunda edinmeleri gereken temel erdemdir. Ayrıca, adalet bir yandan bir hakkın gerçekleşmesi iken diğer yandan toplum düzeninin ödüllendirme ve cezalandırma yoluyla korunması ve sürdürülmesi halini de içermektedir.⁽⁴⁾ Adalet kavramı, kural koyma işlerinin yanı sıra hukukun uygulanması sırasında da önemli bir role sahiptir. Hukuk kurallarını yaratılırken de, adalet esas alınmakta ve bu açıdan belirleyici bir yeri olmaktadır. Başka bir ifade ile adalet, hukuk için bir ölçüt olarak kullanılmakta ve böylece hukukun adalete uygunluğu ilkesi ortaya çıkmaktadır. Bunun gerçekleşebilmesi ise, adaletin tanımıyla pratiğinin çakışmasına bağlıdır.⁽⁵⁾

Bir yandan çatışmayı diğer yandan da uzlaşmayı içinde barındıran politika çok farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Öncelikle devletle ilgili bir faaliyet alanı olarak ifade edilmektedir. Easton, politikayı değerlerin iktidar tarafından dağıtılması olarak tanımla-

maktadır. Söz konusu durum, "hükümet etme sanatı" olarak ifadesini bulmaktadır.⁽⁶⁾ En geniş anlamda politika ise, üretim, dağıtım ve toplumun bütün kaynaklarının dağılımı ile ilgili olup özünde güçtür. Ne şekilde olursa olsun istenilen bir sonucun elde edilmesine muktedir olmaktır.⁽⁷⁾ Buna koşut olarak, iktidar ve güç ilişkileri ile ilgili olan politika ve hukuk arasındaki ilginin en belirgin ortaya çıktığı hukuk dalının iktidarın yetkilerini sınırlandırma temelinde dayanan anayasa hukuku olduğu söylenebilir.

Anayasa, devletin organları ile vatandaşları arasındaki normatif ilişkileri belirleyen bir yetki haritasına benzer. Bir başka ifade ile anayasa bireyler ve devlet arasındaki ilişkileri ve kamu iktidarının yetkilerini ve bu yetkilerin sınırını belirleyen temel metindir.⁽⁸⁾ Bu yanıyla Anayasa hukuku diğer hukuk dallarına göre, politika ile daha yakın bir ilişki içindedir.⁽⁹⁾ Anayasanın oluşumu sırasında dış etkenlerin rol oynaması ve genel politikanın yasama sürecini etkilemesi bunun önemli bir göstergesidir. Böyle bir durumda anayasanın yasama konusunda yetkilendirdiği yasa koyucular, kendi politik tercihlerine göre ya da dışarıdan gelen farklı yönlendirmelere göre hareket edebileceklerdir.⁽¹⁰⁾

Kuşkusuz açıklananlar ışığında denilebilir ki, bir anayasa oluşturulduğu gü-

nün politik, ekonomik, sosyal ve kültürel şartlarından bağımsız olarak düşünülemez. 1924 tarihli T.C. Anayasası⁽¹¹⁾ da oluşturulduğu dönemin şartlarından etkilenmiştir. Ülkemizde demokrasi, Anayasanın teminat altına aldığı prensipler olarak değil daha çok iktidarın tutum ve izni oranında gelişen bir sistem olarak olgunlaşma imkanına sahip olabilmıştır. Demokratik felsefeye bağlı olan 1924 Anayasası'ndaki demokrasi anlayışı, demokrasinin çoğulcu ve iktidarı bölüştürücü anlayışından çok çoğunlukçu ve bütüncü biçimine yatkındır. Temeli Rousseau'ya dayanan bu anlayışta, ulusal irade diye adlandırılan çoğunluk iradesi bölünmez, yanılmaz nitelikte olup; kamunun iyiliğini dile getirmektedir.⁽¹²⁾ Kuvvetler birliği esasına ve meclis üstünlüğüne dayanan sert nitelikte bir anayasa olması da bu anlayışın başka bir görünümü olarak karşımıza çıkmaktadır.

1924 Anayasası'nda öngörülen tek partili rejim de o dönemdeki siyasi koşulların bir ürünü olarak ortaya çıkmış; ardından çok partili hayata geçişte daha çok hukuk dışı, ekonomik ve sosyal koşullar etkili olmuştur. 1950 seçimlerinde, Demokrat Parti 408 sandalye edinecek, Meclis'te yaklaşık dörtte üçlük bir temsil gücüne erişmiştir. Söz konusu durum, Meclis çoğunluğunu elinde tutan Demokrat Parti hükümetinin ulusal iradeyi temsil etme yetkisini sadece

(6) *Siyaset...op.cit.*, s. 6.

(7) *Ibid.*, s. 10.

(8) BOGNANOR, Vernon, "Constitutional Law And Politics", *Oxford J. Legal Stud.*, Vol:77, ss. 454-455.

(9) Anayasa hukukçularının anayasa tarihi ve politika bilimi ile yakından ilgilenmeleri gerektiği söylenebilir. Söz konusu gereksinim, anayasanın günün değişen ihtiyaçlarına göre uyarlanması konusunda ortaya çıkmaktadır. Özellikle anayasa hukukçuları değişen siyasi koşulların çok iyi değerlendirilmelidir. *Ibid.*, s. 463.

(10) TUSHNET, Mark, "Principles, Politics and Constitutional Law", *Mich. L. Rev.* 51, Vol:88, s. 51.

(11) 491 sayılı ve 20 Nisan 1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, klasik anayasa anlayışına ve sistematiğine uygun olarak yapılandırılmıştır. Devletin kuruluşu, organları ve bunların işleyişini düzenlenmiş; bunun yanı sıra, hak ve özgürlüklere ilişkin hükümlere de yer verilmiştir. TANÖR, Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*, Afa Yayınları, İstanbul, 1996, s. 225.

(12) *Ibid.*, s. 252.

(*) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Uluslararası Kamu Hukuku Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

(1) SOYASLAN, Doğan, *Ceza Hukuku, Yetkin* Yayınevi, Ankara, 2003, s. 29.

(2) *Siyaset Nedir?* in *SIYASET (Derleyen: Mümtaz'er TÜRKÖNE)*, Lotus Yayınevi, Ankara, 2003, s. 4.

(3) ÖZLEM, Doğan, "Adalet Üstüne Görecelik-Mutlaklık Tartışması", *HfSA (Hukuk Sosyolojisi ve Felsefesi Arkiivi)*, S: 9, 2004, s. 200.

(4) *Ibidem*.

(5) KALE, Nesrin, "Hukukun Adalete Uygunluğu", *HfSA*, S:9, 2004, s. 67.

kendisinde görmesine neden olmuştur. 1924 Anayasası'nda öngörülen meclis üstünlüğü sistemi tersine dönmüş ve fiili bir yürütme üstünlüğü ya da parti oligarşisi egemenliği ortaya çıkmıştır.⁽¹³⁾

Demokrat Parti tarafından çok sayıda antidemokratik düzenleme yapılmıştır. Siyasi haklara ve muhalefete getirilen kısıtlamalar bunların en önemlileridir. Getirilen düzenlemelerin, azınlık haklarını ve çoğulculuğu dışlayıcı nitelikleri ön plana çıkmıştır. Öncelikle üniversite öğretim üyelerine yönelik yasaklamalar getirilmiş, daha sonra "Cumhuriyetçi Halk Partisi'nin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkında Kanun" ile partinin malvarlığına el konmuştur. Böylece yargı yetkisine giren bir konuda, meclis çoğunluğunun iradesi ile ana muhalefet partisine müsadere cezası uygulanmıştır. Bunların yanı sıra, muhalefete oy veren seçmenler ve seçim bölgelerini cezalandırmaya yönelik çeşitli uygulamalar gündeme gelmiştir. Partilerin faaliyetlerini kısıtlamaya yönelik çeşitli düzenlemeler yapılmıştır.⁽¹⁴⁾ Demokrat Parti çoğunluğunun kararı ile, "Cumhuriyetçi Halk Partisi'nin yıkıcı, gayri meşru ve kanundışı faaliyetlerini"ni araştırmak amacıyla bir Tahkikat Encümeni kurulmuş ve Encümen çok geniş yetkilerle donatılmıştır. Çoğunluk diktatörlüğüne yol açabilecek nitelikteki en önemli düzenleme ise, "TBMM Tahkikat Encümenlerinin Vazife ve Selahiyetleri Hakkında Ka-

nun"dur. İlgili kanun ile, Tahkikat Encümeni yasama, yürütme, yargı konusunda sahip olduğu geniş yetkilere koşturularak neredeyse bir "ihtilal organı" haline gelmiştir. Basın özgürlüğünü ve kamu görevlileri ile ilgili de çok sayıda antidemokratik düzenleme yapılmıştır.⁽¹⁵⁾

Bütün bu gelişmeler nedeniyle, bir anayasal yargı sorunu ortaya çıkmıştır. 1924 Anayasası'nda, Demokrat Parti'nin antidemokratik düzenlemeleri konusunda öngörülmüş herhangi bir denetim mekanizması bulunmamaktadır. Anayasa'nın 103. maddesinde, Anayasa kurallarının hiçbir şekilde ihmal edilemeyeceği ve yasaların anayasaya aykırı olamayacağı ifade edilmiş; fakat bu konuda bir yargısal denetim mekanizması öngörülmemiştir.⁽¹⁶⁾ Böyle bir durumda, yargıçların ABD'deki sisteme benzer bir yol izleyebilecekleri konusunda çeşitli görüşler ortaya çıkmıştır. İlgili görüşlere göre, yargıçların anayasanın üstünlüğü ilkesini esas alarak anayasaya aykırı kanun hükümlerini uygulamaktan kaçınmaları mümkündür. Ancak diğer yandan, bunu engelleyen hukuki ve siyasi nedenlerin de olduğu ileri sürülmüştür. Uygulamada bu engelleri aşmaya çalışan yargıçlar olsa da, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu 4 Şubat 1931 tarihli kararıyla, bir yasa Anayasaya aykırı olması nedeniyle uygulamaktan kaçınmanın, yargıçların görev ve yetkilerine girmediğini belirlemiştir.⁽¹⁷⁾ Burada hukukta ortaya çıkan

bir boşluğun uygulayıcılar tarafından adaleti sağlamak için doldurulmaya çalışıldığı söylenebilir.

Demokrat Parti iktidarının 1950-1960 yılları arasındaki baskıcı politikaları ve antidemokratik uygulamaları sert bir muhalefetle karşılaşmış, 1960 başlarında gençlik hareketi yoğunlaşmıştır. Ardından Milli Birlik Komitesi, Türk Silahlı Kuvvetleri adına yönetime el koymuştur. Söz konusu hareket kendisini, 1961 Anayasası'nın başlangıç bölümünde "Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullanarak 27 Mayıs 1960 Devrimini yapan Türk Milleti" ifadesi ile meşrulaştırmak istemiştir.⁽¹⁸⁾ 27 Mayıs Hareketi, burjuvazi-bürokrasi dengesinin bozulmasına ve bürokratik yanın zayıf düşürülmesine karşı bir tepki olarak yorumlanmaktadır. Bürokratlar, gelişen yerli güçler karşısında kendi varlıklarını savunmak istemişlerdir.⁽¹⁹⁾

Demokrat Parti döneminde, orta sınıfların etkili olan asker-sivil, aydın ve memurların ekonomik, sosyal ve politik güç kaybına uğradıkları kabul görmektedir. Bu tabakaların uğradıkları sosyo-ekonomik çöküntü ile askeri müdahale arasındaki bağ vurgulanmıştır. Ancak yine de asıl nedenin politik olduğu söylenebilir. Bu da Demokrat Parti'nin baskıcı bir rejim kurma giri-

şimleri ve buna karşı giderek güçlenen muhalefet ve gençlik hareketi olarak ifade edilebilir. Hareketin amacı, kardeş kavgasının önlenmesi ve adil seçimlere gitmek olarak açıklanmış olmakla birlikte asıl nedenlerin hürriyet ve demokrasi olduğu söylenebilir ki, bunlar da anayasa hukuku dilinde iktidarın sınırlanması anlamına gelmektedir.⁽²⁰⁾

27 Mayıs Hareketi'nden sonra, 12 Haziran 1960'da benimsenen Geçici Anayasa, başbakan da dahil olmak üzere eski iktidar üyelerini yargılamak üzere Milli Birlik Komitesi tarafından seçilecek olan Yüksek Adalet Divanı adlı olağanüstü bir mahkeme kurulmasını öngörmüştür. Demokrat Parti üyeleri için açılan davalar cinayet, ayaklanmaya azmettirme ve bilerek mala ve cana zarar verme gibi suçları içine alan üç ağır ceza davası, anayasayı ihlal kapsamında değerlendirilen altı siyasi dava ve dokuz yolsuzluk davası olmak üzere üç ana grupta toplanmıştır.⁽²¹⁾ Yüksek Adalet Divanı'nda yargılana- cık sanıklar ise, Yüksek Soruşturma Kurulu belirleyecektir. Yargulamalar sırasında, ihtilal hukuku uygulanmamış onun yerine normal hukuk düzeni içinde Yüksek Adalet Divanı, yargıçların tamamı yargı kademelerinden gelen, hukuk tekniğini bilen yüksek yargıçlardan oluşmuştur.⁽²²⁾ Yüksek Soruşturma

(13) Ayrıntılı olarak bkz. *Ibid.*, ss. 266-267.

(14) *Ibidem*.

(15) Düzenlemeler için ayrıntılı olarak bkz. *Ibid.*, ss. 267-269.

(16) 1924 Anayasası, yasaların anayasaya uygunluğunun yargı yoluyla denetlenmesini kabul etmemiştir. Meclisin kanunlar tasarı aşamasındayken siyasal denetim yaparak kendi kendini denetlemesi esas kabul edilmiştir.

(17) TANÖR, *op.cit.*, ss. 245-246; 1961 Anayasasının geçici 9. maddesinde, "Anayasa Mahkemesinin görevine başladığından Resmî Gazete ile yayımlanmasından önce, mahkemelerde kanunların anayasaya aykırılığı ileri sürülemez ve mahkemelerce de kanunların anayasaya aykırılığına dayanılarak karar verilemez" hükmü yer almaktadır.

(18) *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, 1923-2000, C:3, "Yapı Kredi Yayınları", İstanbul, 2002, s. 8; 27 Mayıs Hareketi'nin direnme hakkının kullanımı olduğu ileri sürülmektedir. Ancak söz konusu hareket belli bir kesimin tepkisinden kaynaklanmıştır. Halkın herhangi bir direnişi söz konusu değildir.

(19) 27 Mayıs Hareketi'ni "devrim", "ihtilal", "darbe", "isyen" gibi kavramlarla değerlendirmek politik değer yargıları içerirken, "müdahale", "hareket" gibi kavramlarla ifade etmek daha nesnel bir yaklaşıma işaret eder. TANÖR, *op.cit.*, s. 278.

(20) *Ibidem*.

(21) *Cumhuriyet...*, *op.cit.*, s.1

(22) "İhtilal hukuku" adı altında varlığı kabul gören bir hukuk dalı bulunmaktadır. Bu kuşkusuz normal hukuk düzeninden farklı bir yerde olup; aynı yerde durmaları mümkün değildir. Birinin bittiği yerde diğerinin başlaması kaçınılmaz bir gerçektir. İhtilal hukukunu kurmak ve uygulamak ihtilali yapana aittir. Yasstada yargulamalarında ise, farklı bir yöntem benimsenmiş normal hukuk düzeni içinde yetkili adalet kurumlarının yüksek dereceli temsilcileri tarafından yargılama yapılmıştır. Bkz. *Yasstada Yargulamaları, Müşterek Müdafaa, Kararlar, Kararların Eleştirisi, Demokratlar Kulübü Yayınları, No:9, Ankara, 1995, ss. 3-4.*

Kurulu, sorgu yargıcı görevini görmüş ve Yüksek Adalet Divanı, Yüksek Soruşturma Kurulu'na gönderdiği dosyalara göre sanıkları yargılamıştır.⁽²³⁾ Burada davanın hukuki çatısını kuranın, suç icat ve isnat edenin Yüksek Soruşturma Kurulu olduğu söylenebilir.⁽²⁴⁾ Sözü geçen icat kavramı önemlidir; çünkü varolmayan bir suçun yaratılarak isnat edilebilmesi mümkündür. Soruşturma belirli bir iktidar uygulama biçiminden türemektedir. Suç ya da cezai ihlal, siyasi iktidarın yasama kanadı tarafından bir toplumun içinde oluşturulan yasadan kopma anlamına gelir.⁽²⁵⁾ Bir başka ifade ile, siyasi güç ve iktidar ilişkileri ile yakından ilişkilidir. Oluşturulan Yüksek Soruşturma Kurulu da aslında bu noktada siyasi iktidarın önemli bir görünümü olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna koşut olarak bir siyasi iktidarın varolabilmesi için, özel bir bilgi türüne sahip olması gerektiği söylenebilir.⁽²⁶⁾

Anayasayı İhlal Davası, Yassıada yargılamalarındaki en önemli dava olup; iddianamede, Türk Ceza Kanunu'nun 146. maddesini ihlal eden sekiz farklı suç tipi sayılmıştır.⁽²⁷⁾ Yüksek

Adalet Divanı da, hazırlanan iddiaya uygun olarak kanunların teklifi aşamasından başlayarak kabulüne kadar her aşamasını incelemiş, başka bir ifade ile bir organın yasama faaliyeti nedeniyle cezai sorumluluğunun tespiti söz konusu olmuştur.⁽²⁸⁾ Belirtilen davada 400 sanık yargılanmış ve hemen hepsi cezalandırılmıştır. Başbakan, Maliye Bakanı ve Dışişleri Bakanı hakkında verilen idam cezası kararları da Milli Birlik Komitesi tarafından onanarak infaz edilmiştir.

Demokrat Parti'nin, askeri-sivil bürokrasinin gözündeki geldiği konum nedeniyle, inkılaplara karşı direnişin odaklandığı, bir tür karşı devrim partisi görünümünde olması nedeniyle, Yassıada duruşmalarının sonunda mahkemenin verdiği ağır cezalar her şeyden önce bu tepkinin bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Başbakan ve iki bakanı isnat edilen suçlar ile çarpıtıldıkları ölüm cezaları arasında illiyet bağı kurabilmek için oldukça öznel olan bu tepkiyi göz önünde tutmak gerekir. Bu tepkinin yanı sıra, 27 Mayıs'ı gerçekleştiren güçlerin bir başka özleminin de merkezîyetçi, üniter demokrasi modeli olduğu göz ardı edilmemelidir.⁽²⁹⁾

(23) GİRAY, A., Çelik, Tarihine Yargıladı Davalar, Papyrus Yayınevi, İstanbul, 2004, ss. 137-138.

(24) Soruşturma, yargı düzeninin içinde gerçekleştiği araştırma biçimi olarak ilk kez Ortaçağ'da ortaya çıkar. Daha sonra Batı, bilimsel düzende ve felsefi düşünme düzeninde kullanılabilmiş olan karmaşık soruşturma tekniklerini kimin, neyi, hangi koşullarda ve ne zaman yaptığını öğrenmek için geliştirmiştir. Bkz. FOUCAULT, M., Hakikat ve Hukuksal Biçimler, Büyük Kapatılma, Ayırtı Yayınları, 2000, s. 167.

(25) Ibid., ss. 214-219.

(26) Ibid., s. 197; Bilgi, iktidar ilişkileri sonucunda icat edilmiş olup kökeni yoktur ve mücadele ile uzlaşmanın bir sonucudur. Bu nedenle de bilgiyi doğuracak olan şey sonuçta risk ve rastlantıdır. Ibid., s. 197; Siyasi ve ekonomik yaşam koşullarının bilgi öznelini ve hakikat ilişkilerini oluşturduğu söylenebilir. Bilgide geçici bir iktidar sistemi bulunur. Ibid., s. 179; Bir başka ifade ile bilgi, iktidar sahipleri tarafından yaratılır ve özümsetilir.

(27) Belirlenen suçlar, 1951 ve 1953'te Cumhuriyetçi Halk Partisi'nin mallarına el konulması, Cumhuriyetçi Millet Partisi'ne oy verdiği için Kırşehir'in 1954'te ilçe haline getirilmesi ve böylece halkın siyasi inançları nedeniyle cezalandırılması, 1953'te hükümete 25 yıllık hizmet süresini dolduran yarığları emekliye ayırma kanunu çıkararak yargı bağımsızlığının ihlal edilmesi, 1954 ve 1957'de seçim kanununun demokrasiye aykırı olarak değiştirilmesi, 1956'da toplantı ve gösterileri kısıtlayıcı kanunların çıkartılması, 1960'da art niyetle Tahkikat Encümeni'nin kurulması ve Tahkikat Encümeni'ne olağanüstü yetkiler verilmesi nedeniyle Anayasa'nın fesih ve ilgasına yeltenilmesidir. Cumhuriyet....op.cit.,s. 17.

(28) Yassıada..., op.cit., s. 9.

(29) Cumhuriyet....op.cit., s. 2.

Duruşmalar sırasında Yüksek Adalet Divanı Başkanı'nın, sanıklardan birinin, "suç sayılan bazı kanunlara oy vermiş veya bizzat teklif etmiş oldukları halde, 27 Mayıs günü Demokrat Parti içinde bulunmayan bazı milletvekillerinin niçin orada bulunmadıkları" sorusuna verdiği cevapta "kendilerini Yassıada'ya tıkan kudretin böyle istediğini" beyan etmesi, aslında sorunun hukuktan bağımsız olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde, sanıkların mahkeme huzuruna gelerek zaten sorunun çözüldüğü ve başka yollar aranması gerektiği gibi ifadeleri de bunu doğrular görünmektedir. Burada sözü geçen siyasi kudret Milli Birlik Komitesi'dir. Tasarrufu gerçekleştiren, siyasi kudreti temsil eden Komite olup; sanıkların tespiti ve yargılanması için, Yüksek Soruşturma Kurulu ve Yüksek Adalet Divanı'nı kurmuştur;⁽³⁰⁾ çünkü bir siyasi kudret olan Milli Birlik Komitesi'nin hukuki sorunları çözmek gibi yargısal bir tasarrufu söz konusu olamaz. Bununla birlikte, siyasi kudretin görevlendirdiği bir yargı organının böyle bir olayda siyasi kudretten bağımsız hareket edebileceğini söylemek oldukça zordur. Ayrıca, aynı suçu işleyen ancak Demokrat Parti üyesi olmayanların yargılanmaması da hukukun evrensel nitelikteki eşitlik ilkesi ile bağdaşmamaktadır.⁽³¹⁾

Açıklananlar ışığında, Demokrat Parti üyelerinin suçlu olduğuna "siyasi otorite"nin önceden karar verdiği ve yargılamanın bu amaçla yapıldığı söy-

lenebilir. Bu da hukukun siyasi amacı olabilir mi? sorusunu akla getirmektedir. Hayek'e göre, bir yargıç hiçbir zaman siyasi otoritenin emrinde olamaz. Sözgelimi, bir derneğin ideolojik amaçlarını paylaşabilir; ama hukukun kavramlarını buna göre yorumlayamaz ve bir ideolog gibi konuşamaz. Ayrıca demokraside yürütme ve yasama gibi siyasi kuvvetler bile, toplumu şekillendirme veya üyelerini belirli hedeflere hizmet ettirme gücüne sahip olmamalıdır.⁽³²⁾ Söz konusu durum, genel kabul gören 1924 Anayasası'nda da düzenlenen mahkemelerin bağımsızlığı ve tarafsızlığı ilkesi ile bağdaşmamaktadır.

Yassıada Mahkemesi kuruluşu bakımından olağanüstü bir mahkemedir. Demokrat Parti üyeleri, doğal yargıçlar önüne çıkarılmamışlardır. Oysa genel hukuk kurallarına göre sanıkların, suç işledikleri tarihte bu tür suçları ve suçlularını yargılamakla görevlendirilmiş ve önceden kurulmuş mahkemeler önünde yargılanması gerekirdi.⁽³³⁾ "Hiç kimsenin kanunen bağlı olduğu mahkemedi başkası önünde yargılanmaması" ilkesi 1924 Anayasası'nın 83. maddesinde ifadesini bulmuştur. Dünya tarihinde de doğal yargıç ilkesine aykırı oluşturulan mahkeme örneklerini görmek mümkündür. İnsanlık tarihinin en kanlı savaşı olan II. Dünya Savaşı'nın ardından ABD, SSCB, İngiltere ve Fransa'dan oluşan müttefik devletler tarafından savaş suçlularını yargılamak amacıyla bir Uluslararası Askeri Mahkeme kurulmuştur.

(30) Yassıada..., op.cit. s.14.

(31) Böyle bir durumda, yargıçların Başsavcılığa bir tezkere yazarak, aynı suçu işleyen diğer milletvekilleri hakkında da dava açarak Yassıada'ya sevklerini istemi gerekirdi ki bağımsız oldukları kabul edilebilirdi. Burada sözü edilen yargılama dışı bırakılan milletvekilleri, önce Demokrat Parti üyesi iken 27 Mayıs'tan önce bu partiden istifa ederek Cumhuriyet Halk Partisi'ne geçenlerdir. Yassıada, ...,op.cit., s. 207.

(32) Bkz. www.milliyet.com.tr/1998/01/04/yazar/akyol.html.

(33) Yassıada...,op.cit., s. 206.

Nuremberg Mahkemesi olarak anılan Mahkeme'yi kuran Statü'nün 6. maddesinde, Mahkeme'nin yargı yetkisine giren suçlar barışa karşı suçlar, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar olarak belirlenmiştir. İnsanlığa karşı suçların, o güne kadar hiçbir düzenlemeye konu olmaması ve ilk defa Nuremberg Statüsü'nde yer almış olması nedeniyle, çoğu devletin ulusal hukuklarında yer alan ve evrensel nitelikteki kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesine aykırı olduğu eleştirisi gündeme gelmiştir.⁽³⁴⁾

Yassıada Mahkemesi gibi, Nuremberg Mahkemesi de olağanüstü bir mahkemedir. Yetkilerine girdiği açıklanan fiillerin gerçekleşmesinden sonra (ex post facto) kurulmuştur. Askeri nitelikte bir mahkeme olmasına koşut olarak, bu mahkemenin objektif adaleti sağlama görevi yoktur; çünkü savaş sırasında bütün tarafların işlediği suçları yargılamak üzere kurulmamıştır. Askeri bir mahkeme olması nedeniyle yetkileri, sadece mağlup olan devletlerin savaşla bağlantılı suçlarına münhasırdır.⁽³⁵⁾ Mahkeme'ye yönelik en önemli eleştiriler, kanunilik ve doğal yargıç ilkelere ihlal ettiği iddiasıdır.⁽³⁶⁾ Mahkeme, bu konuda itirazları reddetmiştir. Mahkeme'ye göre, komşu devletlere saldıranların cezasız kalmalarını söylemek adil olmayacaktır. Asıl

adaletsizlik, onların cezalandırılması değil; cezalandırılmaması olacaktır. Böylece Mahkeme, kanunilik ilkesini pozitivist bir yaklaşımla değil amaçsal bir şekilde yorumlamıştır.⁽³⁷⁾ Mahkeme'nin kazanan devletlerin yargıçlarından oluşması nedeniyle kazanan devletlerin gücünü yansıttığı bir başka eleştirisi konusudur. Ayrıca, Statü'nün sadece Alman savaş suçlularına karşı uygulanmak suretiyle çifte standarda neden olduğu eleştirileri de gündeme gelmiştir⁽³⁸⁾ ki bu da eşitlik ilkesi ile bağdaşmamaktadır.

Yassıada Mahkemesi'ne dönülecek olursa, Demokrat Parti milletvekilleri, Bakanları ve Başbakanları, yasama faaliyetleri nedeniyle anayasayı ihlal suçundan yargılanmışlardır. Ancak 1924 Anayasası'nın 17. maddesinde, "milletvekillerinin Meclis'teki beyan ve oylarından dolayı suçlanamayacakları, yargılanamayacakları" ifade edilmiştir. Belirtilen durum, yasama dokunulmazlığı ilkesi olarak ifade edilmektedir. Sorumsuzluk, milletvekilini cezai, hukuki ve siyasi tahkikata karşı koruduğu gibi, hiçbir şekilde kaldırmaz.⁽³⁹⁾ Kunter'e göre, milletvekili dokunulmazlığı denen durum, suçun bütün diğer unsurları olsa dahi, cezalandırabilme unsurunu ortadan kaldırdığı için suçun oluşmasını engel olmaktadır.⁽⁴⁰⁾ Yapılan yargıla-

kuk, siyasi iktidarın elinde şekillenmekte olup, hukuki adlandırmayı yapan da politikadır. Siyasi bir dava olması nedeniyle yargının iktidardan bağımsız olamadığı görülmektedir. Bir ihtilal mahkemesi olması nedeniyle kararın önceden belli olması söz konusudur. Bu noktada hukuk politikanın kullandığı bir araç haline gelmektedir. Belirtilen nedenle özellikle hukuk-politika ayrımını reddeden eleştirel hukukçular tarafından, hukuki belgelerin politikayı yansıttığı ileri sürülmektedir. İlgili durumda kuralların yapımı ve uygulanması sırasında ortaya çıkabilmektedir. Özellikle siyasi bir dava söz konusu ise, önceden belli olan sonuca hangi verilerin kullanılarak gidilebileceği araştırılır. Hüküm kurma süreci pür bir akılsal yürütme olmayıp, politik gerekçelendirmeler bu sürecin bir parçasıdır ve yargıç karar verirken bir tercihte bulunmaktadır.⁽⁵⁰⁾ Tarihin yargıladığı önemli davalarda biri olan Dreyfus Davası somut durumu örneklemektedir.

Yahudi asıllı Fransız yüzbaşı Dreyfus, Almanlara casusluk yaptığı gerekçesi ile imzasız ve tarihsiz bir belge nedeniyle 19 Aralık 1894 günü Paris Birinci Savaş Konseyi'nde yargılanmaya başlanır. Yargılama sırasında mahkemeye Genel Kurmay tarafından Dreyfus Davası ile ilgili gizli belgeleri içeren bir dosya verilir ve sanık, sanık avukatı ve sanık yakınlarına gösterilmez. İlgili dosya nedeniyle yargılamanın seyri Dreyfus aleyhine değişir ve ömür boyu hapis ile sürgün cezasına çarptırılır.⁽⁵¹⁾ Böylece bir kişi içeriğini bilmediği bir belge nedeniyle mahkum olmuştur. Şekil, gerçeğe tercih edilmiş-

tir. Emile Zola, diğer Fransız aydınlarının ve kamuoyunun yoğun baskısı sonucunda Dreyfus'un tekrar yargılanmasına karar verilir; ancak bu defa da duruşmalar devam ederken sanığın avukatları öldürülmek istenir, çeşitli saldırılara uğrar. Bütün bunlara rağmen avukatları Dreyfus'un mahkum olmasına neden olan belgenin geçersiz ve sahte olduğunu kanıtlamışlardır. Belgeyi düzenleyip, mahkemeye gönderilmesini sağlayan ise, Albay Henry'dir. Ardından Dreyfus ile ilgili yeniden yargılama yapılır ve zorlu bir süreçten sonra, suçluluğu ortadan kalkar. Fransa'da sanık ve avukatların gizli belgeleri görmeleri yasağı bu davadan sonra kaldırılmıştır.⁽⁵²⁾

Siyasi davaları anlamak için, hukuk ve adalet ilişkisi üzerinde de durmak gerekir. Özellikle adı geçen davalarda adaletin maddi ve şekli adalet olmak üzere iki farklı görünümünden söz edilebilir. Maddi adalet, belirli temef ilkelere yerine getirilmesini talep eden adalet olarak ifade edilebilir. Bu da genellikle insan haklarının korunmasını ve sosyal adaletle ilgili düzenlemelerin yapılmasını beraberinde getirmektedir. Maddi adalet hukuk ilişkisi incelendiğinde, bu adalet türünün öncelikle anayasa olmak üzere pozitif hukuk kurallarının adaletin ilkelerine uygun olması gerekliliğini talep ettiği görülmektedir.⁽⁵³⁾ Şekli adalet ise, maddi adaletten fahk olarak bu kuralların içeriği ile değil; uygulanması ile ilgilidir. Bir başka ifade ile maddi adalet, politika ve ahlak ile ilişkili iken; şekli adalet hukuk ile ilişkilidir. Şekli adalet, mevcut kurallara uygun hareket etmeyi; maddi adalet

(34) EKŞİ, ATEŞ, Canan, Uluslararası Ceza Mahkemesinin İnsanlığa Karşı Suçlar Üzerindeki Yargı Yetkisi, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2003, s. 86.

(35) ÖNOK, Murat, Tarihi Perspektifi ile Uluslararası Ceza Divanı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003, s. 41

(36) Kanunilik ilkesi, suç ve cezaların ancak kanunla konulması ve usulüne uygun olarak ilan edilmek suretiyle herkes tarafından öğrenilmesini ifade eder. Bir başka ifade ile, bir davranış ne kadar zararlı, ahlaksız, vicdanı rencide edici olursa olsun, fiil işlenmeden önce cezalandırılacağına ilişkin bir düzenleme yoksa, cezalandırılmayacaktır. Doğal yargıç ilkesi ise, kanunla önceden kurulmuş bir mahkemenin tarafsız, bağımsız ve her açıdan yetkili hakimî önünde yargılanmasını ifade eder. Bu ilkenin varlık nedeni, sadece belirli suçları işlemiş bazı kişileri yargılayıp, mahkum etmenin doğuracağı riski ortadan kaldırmaktır. Belirtilen ilke, aynı zamanda suç ve cezaların kanuniliği ilkesinin usul hukukundaki uzantısı olup; yargılamaadaki keyfiliği önleme ve güvenirliliği sağlamaamacı taşıyan temel bir kuraldır. Bkz. ÖNOK, s. 47.

(37) Ibid., s. 48.

(38) Ibidem.

(39) Yassıada..., op.cit., s. 209.

(40) Ibid., s. 54.

(50) AKTAŞ, op. cit., s. 174

(51) GİRAY, op.cit., ss. 74-75.

(52) Ibid., s. 78.

(53) UYGUR, Gülriç, "Adalet ve Hukuk Devleti", AÜHFD, C:53, S:3, 2004, ss. 29-30.

ise, kuralların içeriğini değerlendirmeyi gerekli kılar. Bu açıdan bakıldığında maddi ve şekli adaletin birbirine ihtiyaç duyduğu söylenebilir. Maddi adalet, şekli adalete ulaşmak için gerekli olabilir. Söz konusu durum aynı zamanda adil bir sonuca ulaşmak için de gereklidir.⁽⁵⁴⁾

Şekli adalet kapsamında adil olmayan eylem, hukuk sistemindeki yetkililerin, yargıçların doğru kuralı uygulamaları ya da varolan bir kuralı yanlış yorumlamaları sonucunda ortaya çıkmaktadır. Hart'a göre şekli adaletin gerekleri, benzer durumlarda benzer şekilde, farklı durumlarda farklı şekilde davranma, kurala göre işlem yapma ve kuralların davalara tarafsız bir şekilde uygulanmasıdır.⁽⁵⁵⁾ Açıklananlar ışığında, Yassıada yargılamalarının şekli adalete uygun olmadığı söylenebilir. Mevcut hukuk kurallarına aykırı uygulamalar ve ayrımcılık sonucunu doğuran ön yargılar söz konusu olmuştur. Yassıada yargılamalarında, Adnan Menderes ve diğer sanıklara, Yassıada'da tutuklu buldukları zaman zarfında tam bir tecrit uygulanmıştır. Aile ve diğer yakınları ile çok sınırlı koşullarda görüşebilmişlerdir. Sürekli ve çok sıkı bir gözetim altında tutulmuşlardır. Sanıklar en temel hakları olan savunma haklarından mahrum bırakılmıştır. Avukatların savunma yapmaları engellenmiştir.⁽⁵⁶⁾ Kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi, doğal yargıç ilkesi, eşitlik ilkesi, adil yargılanma hakkı⁽⁵⁷⁾ gibi anayasa ve ceza hukukunda yer alan te-

mel kurallar ihlal edilmiştir. Sonuç olarak, Yassıada yargılamalarının şekli adalete uygun olmadığı söylenebilir.

Demokrat Parti üyelerinin yapmış olduğu antidemokratik düzenlemeler nedeniyle, cezasız kalmamaları gerektiği düşüncesinden hareketle maddi adaleti sağlamak için ilgili yargılamaların yapılması gerektiği düşünülebilir; ancak verilen kararlar ve cezalar düşünüldüğünde bunun gerçekleşmediği; çünkü kuralların içeriği ile de uyumlu olmadığı görülecektir. Maddi adaleti sağlamak için yargılama yapılacağı kabul edilse bile, yargılamalar sırasında şekli adalete uygun hareket edilmesi, evrensel kabul edilen objektif hukuk kurallarına uyulması gerekir. Hukuk kurallarının keyfi bir şekilde uygulanması şekli adalet ile bağdaşmaz.

Diğer yandan şekli adaletin sağlanabilmesi için, hukuk devleti ilkesinin de bir sonucu olarak kuralların önceden ilan edilmesi, genel olması ve belirli olması bir başka ifade ile dildeki belirsizlik ve kuralların farklı yorumlanabilirliğinin mümkün olduğunca azaltılması gerekir. Yargılama sürecinde ortaya çıkan bu belirsizlik de, dildeki belirsizlik ve yorum sonucu ortaya çıkan belirsizlik olarak iki farklı türde ifade edilebilir. Hukuk kuralı içinde kullanılan farklı anlamlara gelen bir sözcük, yargıcın önüne geldiğinde, hakim yorum yapmak suretiyle bu sözcüğe yüklenen anlamlar arasından bir seçim yapacaktır. Böylece yargıçlar, söz konusu belirsizlik karşısında ideolojik eğilimlerine

göre kuralları farklı şekilde yorumlayabilmektedir.⁽⁵⁸⁾ Yassıada yargılamalarında geçen "anayasayı ihlal", "vatana ihanet" gibi suçların içeriği belirsizdir ve farklı yorumlar farklı sonuçların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Belirsizlik sorununun aynı zamanda kuralların içeriği ile ilgili olmasına koşut olarak, maddi adalet ile de yakından ilgili olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak, siyasi nitelikteki davalar politika ve adaletten bağımsız değildir. Yassıada yargılamalarının ihtilale meşru bir zemin oluşturmak için yapıldığı bir başka ifade ile, politikanın hukuku bir araç olarak kullandığı söylenebilir. Siyasi iktidar, kimi zaman yasalara önem vermeyen, onların yerine kendi iradesini koyan kimse olabilmektedir.⁽⁵⁹⁾ Söz konusu durum özellikle ceza hukuku için geçerlilik kazanmaktadır. Devlet, meşru şiddet kullanma tekeline sahip yegane güç olduğu; politikanın da bu gücü ele geçirmek ve elde tutmak için yapıldığı düşünülürse, politikanın içinde bir şiddet unsurunun olduğu anlaşılabilir.⁽⁶⁰⁾ Söz konusu durum, ceza hukukunun iktidar tarafından kullanılması ile ortaya çıkmaktadır. Güç kullanma tekeline sahip (polis-ordu teşkilatı), yargı makamlarına, eğitim kurumlarına sahip olan ve devlet iktidarını ellerinde tutanlar çoğu zaman sahip oldukları bu gücü belirlenmiş olan kuralların dışında kullanarak⁽⁶¹⁾ kendilerine meşruluk kazandırabilmektedir.

KAYNAKÇA

AKTAŞ, Sunuri, Eleştirel Hukuk Çalışmaları, Kazancı Yayınevi, İstanbul, 2006.

(58) HASNAS, John, "Back to the Future: From Critical Legal Realism, or How Not to Miss the Point of the Indeterminacy Argument", <http://heinonline.org/HeinOnline/show.pl?handle=hein.journals/duklr45&id=110&size=4>, s.97; Ayrıca hukuki belirsizlik ile ilgili ayrıntılı olarak bkz. ÖZKÖK, Gürüz, "Hukuki Belirsizlik Problemi Üzerine", AÜHFED, C.51, S.2, 2002, ss. 1-18.

(59) FOCAULT, op.cit., s. 193.

(60) Siyaset..., op.cit., s. 5.

(61) VAHAP, Coşkun, "Direnme Hakkı", HFSA, S:5, İstanbul, 2002, s. 53.

BİBEROĞLU, M. Kemal, Yassıada Kararları ve Tahkikat Komisyonunun Bilinmeyen Gerçekleri, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara, 1996.

BOGNANOR, Vernon, "Constitutional Law And Politics", Oxford J. Legal Stud., Vol:77.

Cumhuriyet Ansiklopedisi, 1923-2000, C:3, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

EKŞİ, ATEŞ, Canan, Uluslararası Ceza Mahkemesinin İnsanlığa Karşı Suçlar Üzerindeki Yargı Yetkisi, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2003.

FOUCAULT, M., Hakikat ve Hukusal Biçimler, Büyük Kapatılma, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000.

GİRAY, A., Çelik, Tarihin Yargılandığı Davalar, Papirüs Yayınevi, İstanbul, 2004

GÜRİZ, Adnan, "Adalet Kavramı Üzerine", HFSA, S:9, 2004.

HASNAS, John, "Back To The Future: From Critical Legal Realism, Or How Not To Miss The Point of the Indeterminacy Argument", <http://heinonline.org/HeinOnline/show.pl?handle=hein.journals/duklr45&id=110&size=4>.

KALE, Nesrin, "Hukukun Adaletle Uygunluğu", HFSA, S:9, 2004.

ÖKÇESİZ, Hayrettin, "Hukuk ve Dil", in Çağdaş Hukuk Felsefesi ve Hukuk Kuramı İncelemeleri, HFSA Yayınları 1, İstanbul, 1997.

ÖNOK, Murat, Tarihi Perspektifi ile Uluslararası Ceza Divanı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003.

(54) *Ibid.*, s. 30

(55) *Ibid.*, s. 31

(56) GİRAY, op.cit., ss.141-142; Benzer bir durum Dreyfus yargılamalarında da karşımıza çıkmaktadır.

(57) Adil yargılanma hakkının ne anlama geldiği konusunda, ilgili hakkı düzenleyen metinlerde bir tanım yapılmamış olmakla birlikte Black's Law Dictionary'a göre, "tarafsız ve bağımsız bir mahkeme tarafından yargılanma; suçlu bulunmadan önce yargılanmanın yapıldığı, soruşturmanın yapıldığı ve bütün olayların ve delillerin bir duruşma ile değerlendirildikten sonra hüküm verildiği" bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Bkz. Black's Law Dictionary, 6. Bası, 1990, s. 596

ÖZKÖK, Gülriz, "Hukuki Belirsizlik Problemi Üzerine", AÜHFD, C.51, S.2, 2002.

ÖZLEM, Doğan, "Adalet Üstüne Görecelik-Mutlaklık Tartışması", HFSA, S:9, 2004.

Siyaset Nedir?, in SIYASET (Derleyen: Mümtaz'er TÜRKÖNE), Lotus Yayınevi, Ankara, 2003.

SOYASLAN, Doğan, Ceza Hukuku, Yetkin Yayınevi, Ankara, 1998.

TANÖR, Bülent, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980), Afa Yayınları, İstanbul, 1996.

TUSHNET, Mark, "Principles, Politics and Constitutional Law", Mich. L. Rev. 51, Vol:88.

UYGUR, Gülriz, "Adalet ve Hukuk Devleti", AÜHFD, C:53, S:3, 2004.

VAHAP, Coşkun, "Direnme Hakkı", HFSA, S:5, İstanbul, 2002.

Yasıada Yargılamaları, Müşterek Müdafaa, Kararlar, Kararların Eleştirisi, Demokratlar Kulübü Yayınları, No:9, Ankara, 1995.

www.milliyet.cm.tr/1998/01/04/yazar/akyol.html

Black's Law Dictionary, 6. Bası, 1990.

Yargılamada Nesnellığın Psikolojik ve İnançsal Boyutu

Ahmet Gürbüz^(*)

Yargılamada nesnellığın, benzer bir deyimle, yargının tarafsızlığı ve objektifliğinin sağlanabilmesinin temel dinamikleri olarak, birbiriyle etkileşim içinde de olabilen iki ayrı boyuttan söz edilebilir. Yargılamada tarafsız ve objektif oluşun birinci ögesi, genel ve kapsamlı bir ifadeyle, psikolojik boyuta ilişkin; ikinci öge, ideolojik ya da düşünsel de diyebileceğimiz inançsal boyuta ilişkindir.

Yargılamada nesnellığın psikolojik boyutuna ilişkin olarak şu önemli hususlara dikkat çekilebilir:

Bilindiği üzere, uygarlığın kriteri olarak benimsenen 'adalet' düşüncesi, toplumsal işlerliğini yargı organları, daha somuta indirgemek gerekirse yargıçlar aracılığıyla gerçekleştirmek durumundadır. Bu bağlamda, soyut 'adalet' ilkesinin somut içeriğini oluşturan evrensel hukuk değerlerinin⁽¹⁾ toplumsal yaşamdaki uygulayıcı dinamikleri olan yargı organlarına, özel olarak da yargıçlara büyük ödev ve sorumluluklar düştüğü ortadadır. Bu önemli sorumluluğun ayırına yeterince varılabilmesi için, yargılamada nesnellığın birinci ögesi olarak sunduğumuz ve 'yargıcın kişilik bağımsızlığı' da denebilecek bu psikolojik boyutun özgün

yanı, bunun anlam ve önemi ayrıntılandırılmalıdır.

Yargıcın yargılama işlevini yerine getirirken nesnel (objektif), tarafsız olması ne demektir? Hemen burada şu noktaya dikkat çekmek gerekir. Ülkemizin hukuk düşüncesinde ve literatüründe 'yargılamada nesnellik' çoğu zaman 'yargı bağımsızlığı' kapsamında ya da onunla özdeş anlamda düşünülmekte ve bu konunun ayırının ve öneminin bilincine yeterince varılmadığı dikkati çekmektedir. 'Yargıcın yargılama yaparken psikolojik ve inançsal olarak nesnel oluşu', genel olarak 'yargı bağımsızlığı' diye adlandırılan sorundan ayrı, özgün bir anlama sahiptir. 'Yargı bağımsızlığı' dendiğinde, daha çok yargı organlarının bir kurum olarak siyasal erkin etkisinde olmaması, siyasal erke karşı bağımsız olması anlatılmak istenir. 'Yargı bağımsızlığı' kavramı, yargı organlarının kurumsal bağımsızlığı ve tarafsızlığı anlamında belirginleştiğinde, bunun çözüm yolu, yani toplumsal yaşamda 'yargı bağımsızlığı'nın nasıl sağlanacağı sorusunun yanıtı da daha belirgin bir biçimde karşımıza çıkar. Bu çözüm ise, uygun ve gerekli hukuksal düzenlemelerin yapılması, ayrıca toplumun sosyo-ekonomik kültürel koşullarının söz konusu bu hukuksal dü-

(*) Prof. Dr., Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.
(1) Evrensel hukuk değerleri konusunda ayrıntılı bilgi için bakınız: Ahmet GÜRBÜZ: Hukuk ve Mesruluk (Evrensel Erdem Üzerine Bir Deneme), gözden geçirilmiş 2.bası, İstanbul, 2004.